

УДК 82.0

ОНІРИЧНІ ЕЛЕМЕНТИ ЯК ОСНОВА КОМПОЗИЦІЙНО-ЗМІСТОВОЇ БУДОВИ МІНІ-РОМАНУ

Марія Юсипенко

*Чорноморський державний університет імені Петра Могили,
вул. 68 Десантників 10, Миколаїв, 54000, Україна;
e-mail: yusipenko_mariya@yahoo.com*

Розвідка покликана репрезентувати актуалізацію оніричних елементів у англомовних міні-романах Ю. Тарнавського. Розглянуто різні рівні реалізації сновидінь та нереальних ситуацій у аналізованих текстах, а також описано функції оніричних елементів з огляду на часопросторові характеристики, представлені у міні-романах. Визначено роль сновидінь та нереальних ситуацій у створенні композиційної будови тексту.

Ключові слова: міні-роман, оніричні елементи, композиція, часо-просторові характеристики твору.

Сучасні літературознавці залучають до дослідження художніх творів найрізноманітніші методи, з-поміж яких важливою є онірична аналітика, тобто тлумачення снів. Зокрема, вивченню структури сновидінь у жанрах займалися дослідники Д. Айдачич, Н. Мочернюк, С. Пригодій, С. Хороб та інші.

Витоки вивчення оніричної символіки сягають ще II ст. до н. е., батьком якої вважають Артемідора, автора “Онейрокритики”, проте бурхливий розвиток дослідження сновидінь припадає вже на XX ст. Наприклад, видатний психоаналітик Е. Фромм зазначав, що людина живе подвійним життям, рівноцінно як денним, так і нічним, і саме “у тому, іншому, нічному житті ми наче відкриваємо величезний запас досвіду і спогадів, про існування якого навіть не підозрювали вдень” [4, с. 182]. Здебільшого сновидіння імітують саме реальні події, тобто використовують ту ж мову, яка нам доступна. З іншого боку, цікавим є факт, що З. Фройд у наукових розвідках із психоаналізу звернув увагу саме на символічність мови сновидінь, численні дуалістичні образи, а також підтексти [3]. Вже потім саме цю ідею символічності сновидінь підхопить К.-Г. Юнг, який вважав, що мікрообрази є подібними до слів у невідомому тексті, які врешті-решт можна декодувати, а отже можна навчитися читати сни. Учений писав: “я розглядаю сновидіння як деякий текст, який не зовсім розумію /.../ як бачите рідкісне слово, що раніше вам не траплялося, ви намагаєтесь віднайти паралельні частини тексту, де також це слово з’являється. Так ми вчимося читати ієрогліфи, клинопис; аналогічно можна навчитись читати сни” [5, с. 102].

Отож, критично важливим є розуміння ролі сновидіння як композиційного елемента, адже за допомогою снів автор має змогу зруйнувати часопросторові межі. Принципово важливим для нас є дослідження засобів актуалізації сновидінь у тексті та

їхній вплив на композицію саме міні-романів. З огляду на те, що оніричні структури міні-романів ще не ставали предметом спеціальних досліджень, це питання є не лише актуальним, а й новим у літературознавстві. Тому мета нашого дослідження – на матеріалі міні-романів Ю. Тарнавського “Як кров у воді” з’ясувати місце, роль і художню функцію оніричних компонентів у системі тексту.

Зауважимо, що творчий доробок письменника вже ставав предметом ґрунтовних наукових розвідок (І. Котик, Т. Остапчук та інші), проте жодна з них не була присвячена дослідженню саме міні-романів. Для нас тексти романів Ю. Тарнавського становлять особливий інтерес, оскільки, по-перше, саме він запропонував термін “міні-роман”, по-друге, письменник прагне алгоритмізувати твір, що позначається на його композиції (дається взнаки, очевидно, що письменник закінчив інженерний коледж), по-третє, принципово важливим для нас є синтез української та американської культур у його художньому дискурсі, оскільки саме на зламі двох ментальностей народжується зовсім нове сприйняття дійсності (Ю. Тарнавський народився і провів дитинство в Україні, згодом переїхав у США).

У статті “Міні-роман та негативний текст” (*The Mininovel and Negative Text*) Ю. Тарнавський зазначає: “Міні-роман – це роман-вигнанець, тип художньої літератури, в якому важливі сцени не прописані. Головним є те, що читач повинен стати співтворцем тексту разом із автором” [7, с. 6]. Зазначене передбачає особливий підхід до розкриття внутрішнього світу героїв, де автор зосереджується не стільки на подіях, скільки на переживаннях персонажів, що пояснює потребу письменника у введенні оніричних елементів у текст. Адже тільки у снах людина не може себе контролювати та розкривається повноцінно, фактично, сні допомагають актуалізувати той матеріал, що виходить за межі реалістичного сюжету.

Відтак, досліджувана книга Ю. Тарнавського “Як кров у воді”, що складається з п’яти не пов’язаних між собою міні-романів, виступає яскравим прикладом тонкої межі між справжнім та сюрреальним, реальним життям та мрією. Характерною рисою сновидінь у аналізованих текстах виступає наявність алюзій, які подекуди нашаровуються одна на одну. Проаналізуємо, для прикладу, сновидіння з міні-роману “Крик”. Тут Ю. Тарнавський описує сновидіння головного героя Рільке Роарка, якому сниться, що він гуляє садами Швейцарії і раптом під одним із кущів троянди бачить людину в чорному плащі, яка, наче бореться із кущем. Придивившись він розуміє, що це поет Рільке, який наче в агонії з останніх сил бореться з кущем, та, врешті-решт, програє: на білий сніг падають червоні пелюстки троянди, на руці у Рільке-поета видно глибоку рану, подібну до тих, що були у Спасителя, коли його зняли з хреста. Це сновидіння виступає прямою алюзією на життя самого поета Рільке, який одного разу збирав троянди для своєї коханої Німет Елої Бей та вколовся. Інфекція, що потрапила до його крові призвела до лікування, упродовж якого лікарі діагностували лейкемію. Невдовзі поет помер.

Цікаво, що сам Рільке не бачив трагізму у смерті. Рільківська концепція “внутрішнього світового простору”, яка передбачає нерозривність внутрішнього та зовнішнього, минулого та майбутнього, життя та смерті, аргументує відсутність у міні-романі Ю. Тарнавського драматичного фіналу [2, с. 11]. Навпаки, бачимо, як Рільке Роарк стоїть на

березі річки, яка є, за словами Е. Фромма, "... поєднанням мінливості і постійності" [4, с. 187]. Композиційно цей сон пов'язує три спорадично представлені складові частини міні-роману, а саме: життя головного героя до зустрічі з коханою, їхнє життя та смерть головного героя. Прикметно, що перехід від першої до другої та від другої до третьої частини автор залишає поза межами тексту, залучаючи читача в "доставлення" сюжету.

Разом зі снами, які мають прогностичну функцію, у творі презентовано сни, які повертають читача в минуле, виконуючи функцію ретранслятора пам'яті. В такому потрактуванні слушним видається звернення до міні-роману "Колишній піаніст Фітіпальдо", в якому йдеться про одноманітне життя колись успішного піаніста Нельсона Фітіпальдо. Автор ретроспективно вивертає оповідь навиворіт, показуючи сірість буття людини, яка втратила найдорожчих людей. Тут сон головного героя-піаніста посідає важливе місце у структурі твору. Він виникає в той момент життя Нельсона, коли його відчай досягає свого апогею. Сновидний сюжет у цьому випадку репрезентований його нічною прогулянкою сільською місцевістю десь у Італії. Нельсон приходять до місця призначення (підніжжя гори) і бачить могилу, на якій написано вірш. Він не може його прочитати, тому що дуже темно, та він чітко розрізняє жіноче ім'я "Лаура", похованої тут. Незабаром Нельсон відчув тендітний дотик. Він бачить перед собою жінку: "(...) *she is stunningly beautiful. Her hair is long and soft like the branches of the willow tree. Her eyes are huge, with eyelashes like the petals of certain flowers, for instance daisies*" [6, с. 43]. Тендітний образ зовнішності Лаури підкреслює, передусім, важливість цієї людини в житті сновидця. Цей фрагмент виступає не як авторська необхідність, радше реалізація інтенції протагоніста в мить розпачу. Далі за текстом Нельсон починає плакати (бо жінка мертва) і відчуває гостру необхідність повідомити жінці, що вона вже пішла зі світу живих: "*Laura, it's because you're dead!*" [6, с. 44].

Вважаємо, що сон Нельсона є аллюзією на трагічну історію нерозділеного кохання Петрарки до Лаури, з якою поет зустрівся 1327 року в церкві Св. Клари. Чи існувала кохана Петрарки насправді, чи ні, залишається загадкою (саме тому Нельсон знає Лауру, але не пам'ятає, як вона виглядає). Сюжет усього сновидіння передає зміст сонету CCLXIX Петрарки "На смерть Лаури":

*Як тужить соловей в цій тишині
По любій подрузі чи по дитині!
Його жалі побожні, зазивні
Так ніжно ллються в небі і в долині.*

*Зо мною всю він ніч. Його пісні
Говорять про моєї долі тіні;
Я каюсь: бо не вірилось мені,
Що смерті злій підвладні і богині.*

*Не мудрий той, хто певним жити звик!
Хто б думав перстю бачити земною
Цих двоє сонць і світла їх потік?*

*Мій лютий жереб вирок свій прорік,
Щоби спізнав я, зрошений сльозою:
Істотам любленим – недовгий вік (переклад М. Ореста).*

Отже, сон, який представлено в кінці міні-роману “Колишній піаніст Фітіпальдо”, передає тугу героя за родиною. Композиційно міні-роман починається з опису життя піаніста, проте усі його дії стають зрозумілими лише після знайомства зі змістом сновидіння в фіналі. На нашу думку, портретна характеристика Лаури нагадує дружину Нельсона Лурдес, яка померла разом із донькою та сином. Жахлива трагедія в житті головного героя підкреслює його душевний біль через втрату рідних, а отже остаточна невмотивованість, яка спершу здається флегматичністю, набирає нового змісту.

Іншим прикладом використання оніричної компоненти може бути міні-роман Ю. Тарнавського “Радості та печалі Р. Йорка”. В описі видіння головного героя Р. Йорка можна побачити, як він відкриває очі, а перед ним на великому дереві сидить собака, увесь чорний, власне, то лише його силует.

Окрім того, протагоніст переводить погляд донизу й бачить, що лежить на великому дерев'яному столі на подвір'ї поблизу біло-синьої хатинки, вікна якої абсолютно чорні. Скрізь великі дерева, під одним з яких стоїть маленька дівчинка і плаче: “(...) *it was a girl in a long light dress, with long weeping-willow hair, and when she came up to R. York and stopped, looking at him in a friendly way with her huge daisy eyes, a wistful s... on her lips*” [6, с. 74]. Р. Йорк розуміє, що то його донька Лаура, яка прийшла зі світу мертвих. Він хотів обійняти доньку, але його руки проходили крізь її тіло. Це сновидіння є важливим для міні-роману в контексті розташування часових рамок. Читач цілком розуміє, що пройшло багато часу зі смерті героїні після короткої репліки батька “*You've grown so much*”, і далі “*She nodded her head*” [6, с. 75]. Р. Йорк опиняється в місті, де він провів своє дитинство, про що свідчить опис місця дії. У попередніх розділах головний герой згадує про це в розмові з психотерапевтом, змальовуючи його як “*narrow wooden table in the backyard of a peasant house which was on his right – long and low, with white walls and a high blue roof, and three square windows*” [6, с. 74]. Використання опису деталей дозволяє відновити в уяві читача саме той стіл, який потрібно авторові (адже базуючись на досягненнях когнітивної лінгвістики доведено, що кожен уявляє свій власний “стіл”, якщо не описати його конкретно). Отже, саме завдяки конкретиці письменник доводить важливість цього спогаду про рідний край для головного героя. Позаяк, сновидіння відображає тугу батька за дитиною, яка так рано пішла з життя. Цілком можливо, що цей сон став останнім у його житті, коли душа його доньки заспокоїлася та прийшла попрощатися із батьком, у цьому плані сцена прощання виглядає дуже символічно “(...) *she turned right and while keeping her eyes on him started to walk, turning her head more and more to the left while moving, so as to see him... She raised her hand and waved, and then turned her head forward, gradually disappearing in the darkness under the trees*” [6, с. 75].

Отже, сновидіння є важливою складовою частиною композиційної побудови міні-романів Ю. Тарнавського. Дослідження оніричних мотивів дозволяє констатувати, що письменник на предметно-чуттєвому рівні зображує внутрішні переживання героя,

спираючись на “негативний текст”. Буквально кожне сновидіння займає окрему главу в міні-романах. У такий спосіб читачеві надається можливість заповнити лакуни “до” та “після” сновидіння. На образному рівні увага читача концентрується на самотності, приреченості, печалі, тузі за кимось. До того ж, кожне сновидіння констатує або ж передвіщує смерть одного з героїв міні-романів.

Нереальні ситуації як складова частина композиції, дуже часто використовуються письменником. Розглянемо декілька прикладів: у міні-романі “Хірургія” “*He is with his wife and they are climbing a mountain. He has asked her to buy a mountain with the half of their estate that is rightfully his when he dies and to dedicate it to his memory. It is this mountain she will buy. Actually she seems to have bought it already because he feels the mountain is his*” [6, с. 179]; у міні-романі “Крик” “*Alba is in her kitchen, cooking... Alba looks into the pot and sees it is full of little round gray things in a broth or thin sauce. They're fetuses*” [6, с. 20–21]; у міні-романі “Колишній піаніст Фітіпальдо” “*He manages to hold himself back so that he doesn't fall over onto the flowers however. A hand then appears suddenly from among the flowers and grabs his. It is someone's right hand and it grabs his left. The hand is white, bony, ice-cold, and very strong*” [6, с. 40]. Усі згадані сюрреалістичні сюжети, за словами Ю. Тарнавського, знижують рамки між реальним та нереальним. Накопичення подібного роду елементів у композиції твору вводить в оману читача, який із кожною наступною сторінкою сумнівається у правдоподібності написаного, ставлячи “знак питання” на кожній із подій.

Відтак, використання оніричних компонентів дуже органічно вписується в семантичний простір міні-роману, де саме через прагнення вмістити епічне начало в лімітований обсяг, виправдовує використання подібних елементів. Сам Ю. Тарнавський зазначає: “Я думаю, що моє прагнення повернутися до снів виходить саме з цього виду сюрреалізму. Але при цьому в мені має бути схильність до такого виду експресії. Сновидіння дають набагато більше простору для уяви, ніж “реалізм”. Перш за все, налаштування на режим “сну” (коли говориш собі, що збираєшся описати сон) вивільняє вас від обмежень, які ви підсвідомо привносите, коли сідаєте за стіл, щоб написати. Отже, ви відкриті для більших можливостей. Далі, в самому сні, вільні від обмежень часу та простору, законів фізики і тому подібне. Ви можете відмовитися від неважливих речей і зосередитися на суті” (*переклад наш. – М. Ю.*) [7, с. 7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бовсунівська Т. Достовірність онірокритуки та її постмодерні стратегії // Сучасні літературознавчі студії. Випуск І. Онірична парадигма світової літератури. Збірник наукових праць. Гол. Ред. В. І. Фесенко. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2004. – С. 14–22.
2. Іванишин П. Поет і буття: специфіка онтологічного дискурсу Р. М. Рільке // Зарубіжна література. – 2003. – № 36 (340). – С. 11.
3. Фрейд З. Толкование сновидений. – Минск : Попурри, 2003. – 574 с.
4. Фромм Э. Забытый язык. Введение в науку понимания снов, сказок и мифов // Душа человека. – М. : Республика 1992. – 430 с.
5. Юнг К. Г. Психологические типы. – СПб : Азбука, 2001. – 736 с.
6. Tarnawsky Y. Like Blood in Water : [mininovels] / Yuriy. Tarnawsky. – Tuscaloosa : University of Alabama Press, 2007. – 192 p.

7. *Tarnawsky, Y. Negative Text as a Literary Device / Yuriy. Tarnawsky // American Book Review. – 2010. – Vol. 12. – Issue 2. – 10 p.*

*Стаття надійшла до редколегії 17.10.2013
Прийнята до друку 10.01.2014*

ОНИРИЧЕСКИЕ ЭЛЕМЕНТЫ КАК ОСНОВА КОМПОЗИЦИОННО-СОДЕРЖАТЕЛЬНОЙ СТРУКТУРЫ МИНИ-РОМАНА

Мария Юсипенко

*Черноморский государственный университет имени Петра Могилы,
ул. 68 Десантников 10, Николаев, 54000, Украина;
e-mail: yusipenko_mariya@yahoo.com*

Исследование представляет актуализацию онирических элементов в англоязычных мини-романах Ю. Тарнавского. Рассмотрены различные уровни реализации сновидений и нереальных ситуаций в анализируемых текстах, а также расширенные функции онирических элементов ввиду пространственно-временных характеристики, представленных в мини-романах. Обращено внимание на роль, которую играют сновидения и нереальные ситуации в создании композиционного строения текста.

Ключевые слова: мини-роман, онирические элементы, композиция, пространственно-временные характеристики художественного произведения.

ONEIRIC ELEMENTS AS THE BASIS FOR MINI-NOVEL COMPOSITION AND ITS SEMANTIC STRUCTURE

Mariia Yusyenko

*Petro Mohyla Black Sea State University,
10 68-Desantnykiv St, Mykolaiv, 54000, Ukraine;
e-mail: yusipenko_mariya@yahoo.com*

The article intends to represent the actualization of dreams in mininovels by Y. Tarnavskii. Different levels of dreams and unreal situations are described considering extensive features of oneiric elements based on time and space characteristics presented in mininovels. The attention is paid to the role of dreams and unrealistic situations in the process of text composition creation.

Keywords: mininovel, dreams, composition, time and space characteristics of the text.